

Muisto, joka ei hellitä

Toukokuussa 1944 kaksivuotias Pertti Kavén lähetettiin sotalapseksi Ruotsiin. 80 000 lapsen evakuoimista on pidetty humanitaarisena operaationa. Kavénista se oli poliittinen virhe.

Matti Rämö HS

MUISTO ON välähdyksenomainen, mutta kirkas.

On vuosi 1944 tai 1945, ja ollaan Tibrossa, Ruotsin Länsi-Götanmaalla. Helmer ja Svea Johansson vievät perheen lapsia katsomaan pikkukaupungin sahaa.

Viimeiset metrit astellaan pitkin puista siltaa. Valkoisena virtaava vesimassa pilkottaa pöllien välistä, ja kosken pauhu humisee korvissa.

Siv, 15, ja Eine, 18, astelevat reippaasti sillan yli, mutta kaksivuotiaa Perttiä alkaa pelottaa.

"Veteen katsoessani jäähetyin ja aloin ajatella, että mitä jos puotan."

Eine huomaa pikkupojan huolen ja nostaa hänet syliinsä. "Siitä tuli syvä turvallisuuden tunne."

Tällaisia ovat mielikuvat, joita Pertti Kavénilla, 69, on hänen sotalapsena viettämästään vuodesta.

"Sirpaleita, joihin liittyy voimakas tunnelataus", Kavén sanoo kotonaan Hangossa.

"Kesti pitkään, ennen kuin palasista muodostui kokonainen kuva."

Ensi lauantaina Kavén esittelee Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa lastensiiroista kertovaa historian väitöskirjaansa. *Humanitaarisuuden varjossa* tutkimus antaa sotalapsioperaatiosta kovin erilaisen kuvan kuin tutkijan kertoma muisto.

Lastensiiroja on pidetty humanitaarisena operaationa, jolle ei ollut vaihtoehtoja. Kavénista sotalapsien lähettäminen oli poliittinen virhe, jolla on ollut kauaskantoiset seuraukset.

AJATUS SUOMALAISLASTEN siirtämisestä turvaan nousi esiin Ruotsissa heti talvisodan syytyttyä. Joulukuun 5. vuonna 1939 Tukholmassa perustettiin Centrala Finlandshälpen, Suomen avun keskus. Lähinnä naisjärjestöistä koostuneen järjestön oli määrä auttaa lastensiirojen toteuttamisessa.

Talvisota synnytti Ruotsissa Suomea tukevan kansanliikkeen. Kun lastensiiroja alettiin mainostaa,

tuhannet ruotsalaisperheet ilmoitautuivat ottamaan vastaan suomalaislapsia.

Talvisodan loppuun mennessä Ruotsiin oli siirtynyt Kavénin tutkimuksen mukaan noin 10 000 lasta. Yläikärajaksi määrättiin 12 vuotta, ja äidit saivat seurata lapsiaan, jos joku heistä oli alle kolmivuotias.

Jatkosodan syyttyä Ruotsiin lähetettiin ensin varattomien perheiden, invalidien ja pommituksissa kotinsa menetneiden perheiden lapsia. Lopulta länteen matkasi kaikenlaisten perheiden lapsia.

Sotien aikana Ruotsiin evakuoitiin noin 80 000 suomalaislasta.

PERTTI KAVÉN syntyi jatkosodan syyttymisvuonna 1941 Helsingissä. Isä matkasi rintamalle, ja poika jäi Nervanderinkadulle tarjoilijana työskennelleen äidin kanssa.

Äidin töiden takia Pertin oli välillä oltava kotona yksinään. Helmikuun 1944 suorppomittusten alkaessa äidin murtui tuli täyteen.

Pertti lähetettiin mummolaan Iisalmeen. Kolme kuukautta myöhemmin matka jatkui Tibroon, jonne hänen vanhempi serkkunsa oli jo matkustanut evakkoon.

Kaksi- ja puolivuotias Pertti ei ymmärtänyt vieraaseen paikkaan muuttamisen systä yhtikäs mitään. Ruotsia hän ei puhunut sanaakaan.

Ensimmäisinä päivinä stressi laukaisi ihottuman, joka kihelmöi ympäri kehoa.

Järkytyksestä huolimatta lapsi luo tällaisessa tilanteessa nopeasti tunnesiteen uusiin hoitajiinsa. Ympäristöstään täysin riippuvaisella pikkuisella ei ole vaihtoehtoa.

"Sijaisäitini onertonut, että aloin puhua ruotsia jo kolmessa viikossa", Kavén kertoo.

Uudessa ympäristössä vanha unohtui nopeasti.

"Tibrossa asuva serkkuni kirjoitti äidilleen ja ihmetteli, kun en ollut tuntenut häntä kaupungin torilla. Hänen tullessaan juttelemaan puhuin pelkkää ruotsia."

SUOMI LÄHETTI väkikuunsa nähden huomattavan paljon sotalap-

Pertti Kavén Tibrossa, hänet sotalapseksi ottaneiden Johanssonien kotitalon edustalla. Hän asui Ruotsissa toukokuusta 1944 huhtikuuhun 1945.

sia, mutta vieläkin suurempiin määriin oli varauduttu.

Sosiaaliministeri **Karl-August Fagerholm** (sd) talvisodan aikaisen lausuntojen mukaan Ruotsi ja Norja olivat valmiit ottamaan vastaan 200 000 ja Tanska 100 000 lasta. Yhteensä määrä olisi vastannut joka kolmatta suomalaista.

"Näin suurta lastensiiroa voi ajatella jo yrityksenä siirtää suomalaisen geenipankki suojaan miehityksen varalta", Kavén sanoo. Tällaisessa tilanteessa lasten evakuoiminen näyttää humanitaariselta välttämättömyydeltä. Kavénin mukaan lastensiirojen taustalla vaikutti kuitenkin myös monenlaisia poliittisia jännitteitä.

"Talvisodassa väestönsiiroista vastannut ministeri **Juho Koivisto** pyysi Suomen Tukholman-lähetystönsä toimintaa **Eljas Erkkö**ä kertomaan ruotsalaisille, että Suomi ei halua lähettää lapsia turvaan. Maalaisliiton oikeistosiipeen kuuluneen Koiviston mukaan avustuksella olisi suurempi merkitys, jos se toimitettaisiin Suomeen. Erkkö ei vaikuta väittäneen tätä tietoa eteenpäin, koska mistään ruotsalaisista arkipöytästä ei löydy merkinä Koiviston kommentista. Sen sijaan Erkkö ohjasi Centrala Finlandshälpenin edustajat **Mannerheimin** pakelle", Kavén sanoo.

Sotamarsalkka suhtautui lastensiiroihin suopeasti, ja niitä tuli myös vaikutusvaltaisen demarimisteri Fagerholm. Sotatilanen kistyessä Koivisto ei nostanut asiasta metelä ja lastensiirot aloitettiin pikavauhtia.

"Poliittiset erimielisyydet ja suomalaisten vanhempien esittämät epäilykset salattiin ruotsalaisilta,

koska niiden pelättiin loukkaavan avun tarjoajaa", Kavén väittää.

Ruotsista lähetettiin jo huomattavia raha- ja tavara-avustuksia, eikä venettä haluttu heiluttaa.

Jatkosodassa lastensiiroille tuli uusia ulkopoliittisia motiiveja. Natsi-Saksan rinnalla taistelevien oli verottanut ruotsalaisten talvisodan aikaisia Suomi-sympatioita. Suomessa lasten lähettämisen toivottiin tiivistävän maiden suhteita.

"Suhteet Ruotsiin menivät lasten edun pohtimisen edelle." Suomalaislehdissä esiintyneet huolet sotalaisten "ruotsalaistumisesta" koettiin Ruotsissa kiittämättömyydeksi. Ulkosuhteiden horjumisen pelossa suomalaisilta lehdistä kiellettiin jyrkästi lastensiirojen arvostelu tammikuussa 1942.

KAVÉNILLE JÄI Ruotsista hyviä muistoja. Johanssonit olivat lämpimiä ihmisiä, ja Tibrossa sai rauhan lisäksi nauttia miellyttävästä elinolosuhteesta. Suomessa ei saanut suklaata automaattista tai päässyt ajamaan kolmipyöräisellä. Suomeen palaaminen toukokuussa 1945 tuntui raskaalta. Vanha äidinkieli oli unohtunut kokonaan, ja kolmi-kuinen pikkuväli vei äidin huominen. Aamulla herätessään Pertti hoki vanhemmilleen: "Var är min mamma och pappa och Siv?"

Äidille esiköisen kiintymyksen menettäminen oli isku, josta hän ei koskaan täysin toipunut. "Minulle ja sisaruksilleni kehittyivät myöhemmin hyvät väli, mutta suhteet vanhempiini jäivät pysyvästi etäiseksi."

Tilannetta pahensi se, ettei Pertin Ruotsissa viettämästä ajasta puhuttu kotona halaistua sanaa.

Koulussakaan sotalapsistausta ei kannattanut huudella.

"Sotalapsiksi tiedetyt saivat kuulua piilotteilleensa ryssältä ruotsalaisten selän takana."

SODAN JÄLKEEN moni lapsia Ruotsiin lähettänyt perhe koki järkytyksen, kun heitä ei kuulunutkaan takaisin. Vuoteen 1949 mennessä pa-luulikerho oli tyrehtynyt ja Ruotsiin laskettiin jääneen 15 000 lasta.

Kavén esittää arkielämäisten tukemana, että todellinen luku oli puolta pienempi. Moni lapsi myös adoptoitiin Ruotsiin suomalaisten vanhempien suostumuksella.

Lapsiaan takaisin vaatineiden vanhempien mahdollisuudet olivat hyvin heikot. Pohjoismaissa yhteistyösopimuksessa linjattiin, että lastensiirotkysymykset hoidetaan kunkin maan oman lainsäädännön mukaan.

Vuonna 1949 Ruotsin korkein oikeus teki ennakkopäätöksen, jossa sotalapsen palauttamisen katsottiin aiheuttavan tälle vakavan psyykkisen trauman. Ratkaisuihin veti maton Suomeen perustetun Lastenpalautuskomitean alta.

Edukunassa laitavasemmisto, maalaisliitto ja osa kokoomuksesta vaativat kotouttamistoimien tehostamista vielä toukokuussa 1950. Sdp:n ja ruotsalaisen kansanpuolueen toimesta estys kuitenkin äänestettiin niukasti kumoon. Se jälkeen lastensiiroista vaiettiin vuosikymmeniksi.

MIKSI LASTEN lähettäminen turvaan sitten oli virhe?

Kavénin mukaan siksi, että päätökset tapahtuivat poliittisin perustein talvisodasta alkaen.

"Erosta tarkoitettiin väliaikaista, mutta tuhansille lapsille siitä tuli pysyvä."

Kerran katkaistut tunnesiteet eivät Kavénista palaa entiselleen. "Sotalapset maksoivat fyysisestä turvallisuudesta henkisen hinnan."

Väitöskirjassaan Kavén arvioi lääketieteellisten aineistojen perusteella lastensiirojen pelastaneen noin 2 900 lapsen hengeltä. Silti lapsiapu olisi hänestä pitänyt ottaa vastaan Suomessa.

"Samoilla resursseilla olisi voitu auttaa suurempaa joukkoa täällä."

AIKUISTUTTUANA KAVÉN yritti turhaan keskustella vanhempiensa kanssa sotalapsijasta. "Isä kuittasi asian väistämättömyydeksi, eikä äitini halunnut puhua siitä lainkaan. Lopetin viimein kyselyn, kun äitini sanoi, että eivätkö sodan kokeneet vanhemmat saa edes elää rauhallista vanhuutta."

Kavén päätti lähestyä menneisyyttään arkistojen avulla. Vuonna 1985 hän julkaisi kirjan *70 000 pientä kohtaloa*. It-alalla kuluneen työuran jälkeen oli aikaa sotalapsi-aiheiselle väitöskirjalle.

Tutkimustyö on auttanut käsittelemään vaikeita muistoja. Kirjoittaminen taisi auttaa myös Kavénin edesmenneitä äitiä.

"Löysin äidin jäänmistöstä kirjoituksia, missä hän pohti vaihtoehtoja ja minun Ruotsiin lähettämiseni. Niistä näki, miten asia painoi häntä loppuun asti."

Aidin vaikeneminen surettak Kavénia. "Eivät tuollaiset muistikuvat minnekään kataa. Jos niistä olisi voitu keskustella, äidinkin olo olisi varmasti helpottunut."

MILLA VON KONOW

Pertti Kavén asuu nykyään Hangossa. Hänellä on kuusi lastenlasta.